

Mehmed Memduh Paşa hem nazım hem nesirde dönemin önde gelenlerinden biriydi. Görevleri sırasında kaleme aldığı lâ-yihâlardan başka genç yaşta şiir yazmaya başlamış ve babasının tavsiyesi üzerine şiirlerinde Fâik mahlasını kullanmıştır. Risâle tarzında birçok eser ve bazı tercümeler (*Terceme-i Hikâye-i Jonevyo* vd.) yayımlamıştır. Kitaplarının önemli bir bölümünü II. Meşrutîyet'in ardından İzmir ve İstanbul'daki ikameti sırasında bastırmıştır. Eserlerinde bizzat sorumlu olduğu devri kaleme almaktan kaçındığı, daha ziyade kendisini sıkıntıya sevketyecek olayları ve gözlemlerini dile getirdiği dikkati çeker. Risâle tarzındaki eserlerinin bir kısmını (*Berg-i Sebz, Fevâri-i Ezmân* vd.) daha sonraki bazı kitapların içinde tekrar neşrettiğinden literatürde eserlerinin listesi farklı verilmiştir. 1. *Eser-i Memdûh* (İstanbul 1289). Kastamonu Valisi Pertev Paşa'ya ithaf edilmiş olup edebî nitelikte bir çalışmadır. 2. *Yemen Kıtası Hakkında Bazı Mütâlaâtım* (İstanbul 1324). II. Abdülhamid ve II. Meşrutîyet yıllarını hayli meşgul eden Yemen meselesiyle ilgili görüşlerini ihtiva etmektedir. 3. *Miftâh-ı Yemen* (İstanbul 1327). Sakız'da iken kaleme aldığı bu eser esas itibarıyla bir önceki eserin tekmilesi mahiyetindedir. 4. *Tasvîr-i Ahvâl Tenvîr-i İstikbâl* (İzmir 1328). II. Meşrutîyet'in ilk günlerindeki karışıklığı, tutuklanmasını ve Meşrutîyet'ten beklentilerini anlatan bir eserdir. 5. *Mir'ât-ı Şuânât* (İzmir 1328). Sadâret mektupçuluğu sırasında kaleme alınmıştır. "Levha", "Nevha", "Karha" ve "Devha" olarak dört bölümde düzenlenen kitapta Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz dönemleriyle devletin bazı dış meseleleri hakkındaki bilgi ve gözlemlerini anlatmaktadır. 6. *Esvât-ı Sudûr* (İzmir 1328). Sultan Abdülmecid döneminden itibaren görev yapmış olan otuz bir sadrazamın kısa hal tercümesiyle dönemin bazı olaylarını ihtiva eder. 7. *Serâir-i Siyâsiyye ve Tahavvülât-ı Esâsiyye* (İstanbul 1328). Tutuklu iken 14 Ekim 1908'de Meclis-i Meb'ûsan'a sunduğu, dönemi ve başına gelen olayları tahlil eden bir eserdir. 8. *Hal'ler ve İclâslar* (İstanbul 1329). Daha ziyade derleme olan

ve kısmen gözlemlerine dayanan eserde I. Murad'dan itibaren Osmanlı saltanatında meydana gelen hal'ler ve cülûslar anlatılmaktadır. 9. *Kuvvet-i İkbâl Alâmet-i Zevâl* (İstanbul 1329). II. Meşrutîyet olaylarıyla saraya sunduğu bazı arızalarını ihtiva eder. 10. *Bedâyi-i Âsâr* (İstanbul 1330). Mehmed Memduh Paşa'nın elinde bulunan bir kısım devlet adamlarının yazışmalarıyla bazı özel evraklarının neşridir. Bu kitap M. H. rumuzlu nâşir tarafından paşanın adına yayımlanmıştır. 11. *Dîvân-ı Eş'âr* (İstanbul 1332). Bazı şiir ve gazelleriyle şiire dair görüşlerinin yer aldığı, eski ile yeni şiirin karşılaştırıldığı bir çalışmasıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *Sicill-i Ahvâl Defteri*, I, 47-48; Memduh Paşa, *Mir'ât-ı Şuânât*, İzmir 1328, tür.yer.; a.e.: *Tanzimattan Meşrutîyete* (s.nşr. Hayatı Develi), İstanbul 1990, tür.yer.; a.mlf., *Tasvîr-i Ahvâl Tenvîr-i İstikbâl*, İzmir 1328, tür.yer.; *Mir'ât-ı Hakikat* (Miroğlu), s. 129; *Musavver Salnâme-i Servet-i Fünûn*, İstanbul 1326, s. 132-135; Sa'id Paşa, *Hâtırat*, İstanbul 1328, III, 446, 447, 457-458, 460; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 913-927; Tahsin Paşa, *Abdülhamid'in Yıldız Hatıraları*, İstanbul 1931, s. 88, 271; Gövsa, *Türk Meşhurları*, fas. 1, s. 252; Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar*, Ankara 1969, II, 739; Ali Cevat, *İkinci Meşrutîyet'in İlânı ve Otuzbir Mart Hadisesi* (haz. Faik Reşid Unat), İstanbul 1985, s. 164-190; Ali Karaca, *Anadolu Islahatı ve Ahmet Şakir Paşa*, İstanbul 1993, s. 101, 154, 162; Salim Aslantaş, "Bir Osmanlı Bürokrati: Mehmet Memduh Paşa", *KÖK Araştırmalar*, III/1, Ankara 2001, s. 185-202.

ZEKERİYA KURŞUN

MEHMET MOLLA

(bk. MOLLA ARAP).

MEHMET MUHYİDDİN, Bezciâde (ö. 1020/1611)

Mutasavvıf
ve şair, dinî eserler bestekârı.

Konya'da doğdu. Bazı kaynaklarda sey-yid olduğu belirtilmektedir (Mehmed Nazmi Efendi, s. 126). Konya'da iyi bir öğrenim gördü, ardından Lârende'ye (Karaman) giderek Halvetî şeyhlerinden Nû-

reddinzâde Molla Çelebi'ye intisap etti (a.g.e., a.y.; divanının bir sayfasında [vr. 22^a] yer alan notta ise Halîfezâde Molla Çelebi denmektedir). Ancak Atâî ve Hüseyin Vassâf Ezelîzâde Şeyh Nûrullah Efen-di'ye intisap ettiğini bildirir.

İki yıla yakın bir süre Molla Çelebi'nin hizmetinde bulunduktan sonra şeyhi vefat etti. Şeyhinin kendi yerine Bezciâde'yi vasiyet etmesine rağmen bazı çe-lebiler buna razı olmadığından Konya'ya dönüp Alâeddin Camii'nde hatiplik ve vâizlik yaptı. Ardından padişahın daveti üzerine İstanbul'a gitti. Bazı kaynaklara göre Bezciâde III. Murad, III. Mehmed veya I. Ahmed devrinde İstanbul'a gitmiştir (Atâî, s. 607; Mehmed Nazmi Efendi, s. 126; Yılmaz, s. 237). Bazılarında ise onun İstanbul'a iki defa gittiği kaydedilir (Hüseyin Vassâf, II, 346; Gölpinarlı, s. 128). Bunlardan ilki Karaman'da şeyhinin vefatından sonra Konya'ya dönmeden gerçekleşmiş olup (993/1585) İstanbul'da Ömer Dede Sikkîni halifelerinden birine (Mehmed Nazmi Efendi, s. 126) veya dönemin önde gelen Melâmîler'inden İdrîs-i Muhtefî'ye (Hüseyin Vassâf, II, 346; Gölpinarlı, s. 128) intisap etmiştir. Bezciâde bu seyahatinin ardından tekrar Konya'ya dönmüş ve orada altı-yedi yıl kalmıştır (Yılmaz, s. 237). İkinci gidişi ise muhtemelen I. Ahmed'in daveti üzerine olmuştur (Atâî, s. 607).

Bezciâde, İstanbul'da Abdülmecid Sivâsî Efendi'nin Şeyh Yavsî Efendi Tekkesi'ne tayiniyle boşalan Fatih Çarşamba'daki Mehmed Ağa Tekkesi şeyhliğinin yanı sıra (1013/1604) yine Abdülmecid Sivâsî Efendi'nin Sultan Ahmed Camii vâizliğine nakledilmesiyle boşalan Sultan Selim Camii vâizliği görevlerinde bulundu. Bir müddet sonra Üsküdar'daki Şemsi Paşa Tekkesi şeyhliğine getirildi. Bu arada Nuhkapısı civarında kendisine bağış-lanan arazide bir tekke ile bir türbe yaptırdı (1020/1611). Ramazan 1020'de (Kasım 1611) vefat edince bu türbeye defnedildi (Mehmed Nazmi Efendi, s. 126). "eş-Şeyhu'l-emced" terkihi ölüm tarihini göstermektedir (Yılmaz, s. 238). Hüseyin Vassâf, bu tarihi verdikten sonra "mülâkât-ı mevt" terkihinin gösterdiği 1018 (1609) yılında vefat etmiş olabileceğine dair bir rivayeti de Ayvansarâyî'den naklen zikretmektedir (*Sefîne*, II, 346). Divanının başında da 1020'de öldüğü kayıtlıdır.

Mehmed Muhyiddin'in defnedildiği tekke Bezciâde Mehmed Muhyiddin Efendi Tekkesi olarak tanınmıştır. Üsküdar'da

Bezciâde
Mehmed
Muhyiddin'in
türbesinin
kitabesi

Arakıyeci Hacı Mehmed mahallesi Divitçiler caddesi Salı sokağında bulunan tekkenin şeyhliğine kendisinden sonra halifelerinden Hüseyin Efendi, onun ardından Bayramî şeyhi Bolulu Himmet Efendi geçmiştir. Himmet Efendi'den sonra da yerine oğlu Abdullah Efendi şeyh olmuş, bu sebeple tekke Himmetzâde Tekkesi adıyla da anılmıştır. Âyin gününden dolayı halk arasında Salı Tekkesi olarak da bilinen tekke daha sonra Himmet Baba, Şekûrî Efendi, Muhyî Efendi gibi isimlerle de zikredilmiştir (DBİst.A, VI, 426, daha geniş bilgi ve tekkenin diğer şeyhleri için bk. Haskan, I, 457-462). XIX. yüzyılın sonlarında yeniden inşa ettirilen tekke daha sonraları yıktırılarak arsası Zeynep Kâmil Hastahanesi'nin arazisine katılmış, haziresindeki kabirlerle Sâfi Mustafa Efendi tarafından yazılan ve Mehmed Muhyiddin Efendi'nin vefat tarihini de gösteren gazelin yer aldığı kitâbe Selimiye'deki Çiçekçi Camii avlusuna nakledilmiştir (Haskan, II, 630). Türbede mevcut kitâbelerin bir kısmı Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'ne, 1984'te oradan Beyazıt'taki Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi'ne götürülmüştür (bk. a.g.e., I, 457-462). Bezciâde Mehmed Muhyiddin Efendi Türbesi'nin kitâbesi, bugün Çiçekçi Camii avlusunda türbede mevcut kabirlerin hizasına yakın gelecek şekilde cami avlusu duvarı üzerine raptedilmiştir (a.g.e., II, 629-632).

Mehmed Muhyiddin Efendi "Muhyî" mahlası ile şiirler yazmıştır. Aruz ve hece vezniyle olan şiirlerinden meydana gelen divanının iki nüshası İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda kayıtlıdır (Osman Ergin, nr. 1544; Muallim Cevdet, nr. K. 02). Çeşitli cönk ve mecmualarda yer alan ilâhilerinden Hüseyin Vassâf ve Abdülbaki Gölpinarlı örnekler vermektedir (Sefîne, II, 346-347; Melâmîlik ve Melâmîler, s. 129-130). Onun, "Zâhid bize ta'n eyleme" mısraı ile başlayan ilâhisi birçok tarikatta âyinler arasında cumhur ilâhisi olarak okunmuştur. Ayrıca XVIII ve XIX. yüzyıllara ait güfte mecmualarında gazel ve ilâhilerinin çeşitli bestekârlar tarafından bestelendiği bildirilmektedir (Öznur, s. 42, 108, 120; Sağman, s. 255; Dişçi, s. 77; Soydaş, s. 119).

Bezciâde zamanının tanınmış dinî mûsiki bestekârlarından biri olup Sadettin Nüzhet Ergun, XVII. yüzyılın ilk yarısında dinî besteleriyle şöhret kazanan üç bestekâr arasında onun adını da zikretmekte, Atâî de sesinin çok güzel olduğunu bildirmektedir. XIX. yüzyıla ait bir güfte

Bezciâde
Mehmed
Muhyiddin'in
divanından
ilk iki sayfa
(İstanbul
Belediyesi
Atatürk
Kitaplığı,
Osman
Ergin,
nr. 1544)

الموجد الضائع المبدئ السامع
المقسط الجامع الحافظ الزافع
ذوالفضل رحمن الرحيم ذو الجود وهاب كميم
جبار وقهار عظيم ستار وغفار وحليم
حنان منان بصير قدوس العون نصير
النظار النافع قدیر ذوالقطف ذو العز كبر
القابض الباسط جليل التورقلى الجليل
البارئ المالئ المعطى شافى العليا
الرزاق المنعم ودود مؤمن خبير ذوالوجود
الحسن اهل التمجيد الواحد ذوالوجود
الظاهر الوالى صبور الباطن المغنى غفور
نواب مفر شكور مفر عن الاله هور
مقدس كل العيوب المحصى عديم الغيوب

قطب العارفين بنى زاد هجدهمى اخذنى حظه بركه
ديوان شريف بدير قدس سره العزيز
سبب هذا الرساله اليه المعينه اذ الله قهر الجلالة
وهو مؤلف النسخ محمد بن محيى الدين الناصح
في جامع السلطات علاء الدين
بسم الله الرحمن الرحيم قال الله تعالى جل جلاله
فسيح بجد ربك وكنت من الساجدين واعبد ربك
حتم يا تبارك اليقين وبه
الحمد لله الواحد القادر الباقى
رب الارض والارضين الخالق الخلق لا يبعد
الاول الخلق ذوالجلال الاخر الفرد ذوالجمال
قيوم باقى لا يزال امالت الملك ذوالكمال
الحمد لله

mecmuasında kendisinin bir gazelinı nevrûz-ı acem makamında bestelediği belirtilmekteyse de (Ural, s. 64) günümüze ulaşmış herhangi bir bestesine rastlanmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhyî, *Divan*, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 1544, vr. 1^{a-b}, 22^a; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 607; Mehmed Nazmi Efendi, *Hediyetü'l-ihvân* (nşr. Osman Türer, doktora tezi, 1982), AÜ İlahiyat Fakültesi, s. 126; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, II, 312, 346-347; Abdülbâkî [Gölpinarlı], *Melâmîlik ve Melâmîler*, İstanbul 1931, s. 128-130; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1942, I, 27; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, I, 380, 429-430; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşî), s. 14; Şerafetin Ural, *XIX. Yüzyıla Ait Bir Yazmada Dinî Mûsikî Güfteleri* (yüksek lisans tezi, 1993), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 25, 64; Fatih Öznur, *XIX. Yüzyılda Yazıldığı Tahmin Edilen Bir Yazmadaki Dinî Mûsikî Güfteleri* (yüksek lisans tezi, 1998), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 42, 108, 120; Avni Erdemir, *Anadolu Sahası Musikîşinas Divan Şairleri*, Ankara 1999, s. 282-285; Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, I, 297; Şengül Sağman, *Müstakimzâde'nin "Mecmûa-i İlahiyât" Adlı Güfte Mecmuası* (yüksek lisans tezi, 2001), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 38, 255, 256; Cem Murat Derya Dişçi, *XIX. Yüzyılda Yazıldığı Tahmin Edilen Bir Yazmadaki Dinî Mûsikî Güfteleri* (yüksek lisans tezi, 2001), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 77; M. Emin Soydaş, *XVIII. Yüzyıla Ait Bir Elyazması Mecmuada Dinî Mûsikî Güfteleri* (yüksek lisans tezi, 2001), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 119; Mehmet Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, İstanbul 2001, I, 457-463; II, 629-632; Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, İstanbul 2001, s. 237-239, 313, 342; "Muhyî Muhyiddin Mehmed Efendi (Bezciâde)", *TDEA*, VI, 434-435; M. Baha Tanman, "Salı Tekkesi", *DBİst.A*, VI, 426.

HASAN AKSOY

**MEHMET MUHYİDDİN,
Hocazâde
(1859-1949)**

**Bulgaristan müslümanlarının
seçimle göreve gelen
ilk başmüftüsü.**

Şumnu'da doğdu. Uzun yıllar Şumnu'da müftü ve Eskiçami Medresesi'nde müderris olarak görev yapan Hacı Hüseyin Efendi'nin oğludur. Babası ulemâdan olduğu için Hocazâde diye tanınır. İlk öğrenimini Şumnu'da tamamladıktan sonra İstanbul'a giderek medrese tahsiline devam etti. İstanbul'dan icâzet alıp dönmesinin ardından babasının yerine Şumnu müftüsü oldu. Ayrıca Eskiçami Medresesi'nde Müderris Ali Rızâ Efendi ile birlikte müderrislik yaptı.

Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti'nden ayrılma sürecinin başlarında 2 Temmuz 1880 tarihinde Bulgaristan prensinin tâlimatıyla mevcut kadılık kaldırılarak görevleri müftülere bırakılmış, bu karar sonucunda müslümanların nüfusun çoğunluğunu teşkil ettiği bölgelerde il ve ilçe müftülükleri, ayrıca Sofya'da bir merkez müftülüğü (başmüftülük) ihdas edilmiştir. Hocazâde 1905 yılında merkez ve Sofya müftüsü olarak göreve başladı. Osmanlı Devleti ile Bulgar yetkilileri arasında 19 Nisan 1909'da İstanbul Protokolü imzalandı. Anlaşmaya Sofya'da bulunacak bir başmüftülük ve bölge müftülükleriyle ilgili bir madde